

De voorjaarsexcursie 1989 omgeving Boxtel bryologisch verslag

Huub van Melick

Eerste dag, zaterdag 29 april

Op het terrein van "De Kleine Aarde", waar we gastvrij werden ontvangen, werd de groep in tweeën gesplitst. Onder leiding van Riek-Jan Bijlsma vertrok een groepje naar het Sparrenrijk ten noorden van Boxtel, de anderen kozen voor De Geelders met Huub van Melick als leider.

Het natuurgebied De Geelders is gelegen in de driehoek Schijndel, Liempde, Boxtel en is ongeveer 200 ha groot. Het ligt ongeveer 8 m boven NAP en helt, globaal gezien, af naar het noord-westen. De bovenste laag van enkele decimeters bestaat uit dekzand. Op 80 tot 120 cm diepte wordt leem aangetroffen die op enkele plaatsen dagzoomt. Van oorsprong betreft het een bosgebied van het Elzen-Vogelkers-verbond waarin thans de eik, als gevolg van de voormalige eikehakhoutcultures, domineert (Denis 1985). De verspreide naaldhout- en populierenaanplant is nog vrij recent. Een aantal dreven in en om De Geelders blijkt te stammen uit de 15e eeuw. Naast uitgebreide boscomplexen treft men in De Geelders ook nog een heidegebied aan van ongeveer 1 ha en enkele schraalgraslanden.

Rond de parkeerplaats begon het gebruikelijke snuffelwerk. Boomvoeten, humeuze greppelwandjes, rottend hout e.d. werden geïnspecteerd en leverden het gebruikelijke assortiment aan soorten op, waaronder *Calypogeia muelleriana* en *Tetraphis pellucida*.

Op weg naar de Schijndelse Dijk werd en passant een fraai ogende beek bekeken, waarvan de steile lemige wandjes rijk aan *Conocephalum conicum*, *Fissidens bryoides* en *Eurhynchium hians* bleken te zijn. Al slenterend werden de eerste voorboden aangetroffen van de soortenrijke greppels langs de provinciale weg tussen Boxtel en Schijndel. *Anisothecium staphylinum* en *Ditrichum cylindricum* konden

in fraaie populaties worden getoond aan degenen die deze soorten slechts van naam kenden. Greppels bleken ook hier een grote aantrekkingskracht op bryologen te hebben en het was een komisch gezicht al die zoekende koppen net boven het maaiveld te zien uitsteken. Het resultaat bleek uiteindelijk 20 soorten te zijn, waaronder veel kleinnende acrocarpen en verder *Scapania nemorea*, *Diplophyllum albicans*, *Riccardia chamedryfolia* en als gevolg van drangwater fraai ontwikkelde *Philonotis fontana*.

Via een rondtrekkende beweging belandden we aan de westkant van de Geelders, waar een ogenschijnlijk onaantrekkelijke voerkuil een schat aan akkermosjes bleek te herbergen. Binnen de kortste keren had zich een aantal bryologen als mieren rond een molshoop verzameld en smulden van *Riccia*'s die met maar liefst vier soorten vertegenwoordigd waren, waaronder *Riccia beyrichiana* en *Riccia bifurca*. Ook werden nog *Anthoceros agrestis* en *Phaeoceros carolinianus* aangetroffen, terwijl Eddy Weeda het bryologisch feest nog verhoogde met een enkel rozetje *Sphaerocarpos texanus*.

Via de bosrand met veel Lelietje-der-dalen, Dalkruid en uitgebloeide Bosanemoon bereiken we een open plek, waar in de middagzon de lunch genuttigd werd.

's Middags werd een nieuw km-blok bemonsterd, waarbij de paden het eerst aan de beurt kwamen. Naast gewone soorten werd nog een steriele *Fossombronina* verzameld en verder *Jungermannia gracillima* en *Pohlia*'s uit de *annotina*-groep. De wegterende stobben in het aangrenzende bos bleken zo nu en dan een rijke populatie te bevatten van *Plagiothecium latebricola*.

Via een verwaarloosd lariksbos met de gebruikelijke bodemmossen waaronder *Eurhynchium striatum* werd wat langer stilgestaan bij wat eertijds als vochtige *Erica-Calluna*-heide bekend stond. Van beide soorten was niet veel meer terug te vinden. In plaats hiervan pollen *Molinia*, die *Cephalozia connivens*, *Gymnocolea inflata* en verder nog wat gewone soorten bleken te bevatten. Rijker waren de met *Sphagnum* gevulde greppels waarvan maar liefst 6 soorten genoteerd konden worden. Een aardige vondst deed Hans Rutjes met *Kurzia sylvatica*, die in een betrekkelijk grote populatie werd aangetroffen op de verticale, humeuze wandjes van een L-vormig gat.

Voordat een oud bosgedeelte aan een oppervlakkige inspectie werd onderworpen, moest nog eerst een diepe, met water gevulde greppel worden genomen, wat het gebruikelijke excursietafereel opleverde. In het bos domineerden zuurminnende soorten als *Mnium hornum* en *Leucobryum glaucum*, die op veel plaatsen aspectbepalend waren. Tegen het einde van de middag werd een kroegje aangedaan, waar in de late voorjaarszon gezellig werd gekeuveld en wat bryologische nieuwtjes werden uitgewisseld. Een tamelijk droog wilgenbosje dat op de terugtocht nog werd bezocht, leverde niet meer op dan wat *Amblystegium* spp., *Orthotrichum affine* en *Ulota bruchii*. Al met al een geslaagde excursie.

De groep onder leiding van Rienk-Jan Bijlsma liep vanaf "De Kleine Aarde" door Boxtel-Noord naar het "Sparrenrijk". Dit is een zandig, met voornamelijk naaldbos beplant wandelgebied van tientallen ha groot. Bij de ingang aan de zuidkant staan enkele majestueuze eiken en enkele, weliswaar kale, beuken. De greppels waren rijk aan levermossen zoals *Calypogeia* spp. en *Diplophyllum albicans*. De Douglasbossen in het westelijk deel, met open plekken en rottend hout, leverden geen opzienbarende soorten op. Af en toe een stukje *Plagiothecium undulatum*. Opvallend was het voorkomen van *Marchantia polymorpha* op Douglas-stobben.

Na het "Sparrenrijk" is Rienk-Jan met zijn volgelingen doorgelopen naar "Venrode" dat een onneembare hindernis bleek: particulier bezit met aardige, maar onvermurwbare bewoners. Toch maar terug (via de kroeg) naar "De Kleine Aarde" om vandaar per auto de golfbanen bij Zegenwerp te bezoeken. Het ten oosten hiervan gelegen elzen-wilgenbroekbos bleek bijzonder fraai te zijn maar volstrekt ontoegankelijk. Het leverde slechts gewone *Sphagna* op en veel Moerasvaren. Rond het landhuis stonden enkele oude bomen met *Dicranum montanum* en stronken met *Herzogiella seligeri*.

Geholpen door golfende yuppies werd koers gezet naar een prachtig, vrijwel dichtgegroeid ven. Aan de rand wat Bosbes en op stronken *Tetraphis pellucida* met kapsels, *Campylopus flexuosus* en *Campylopus pyriformis*. Verder geen spectaculaire mossen.

Tweede dag, zondag 30 april

Het inmiddels uitgedund gezelschap zou een "hokje" (51.23.23.) doen in de zuidelijk van Boxtel gelegen Mortelen. Dit is een zeer fraai oud coulissenlandschap met akkers en weiden afgewisseld door loof- en naaldbos met enkele houtwallen. We streken neer op een vochtige, lemige braakliggende maïsakker ten westen van de "Hurk". Aanvanke-lijk slechts gewone akkermosjes zoals *Anisothecium staphylinum*, *Ditrichum cylindricum* en enkele *Bryum*-soorten. Verder *Riccia*'s volop met vier soorten waaronder *Riccia bifurca* en *Riccia beyrichiana*. Hier en daar enkele bijzonder mossen: *Pseudephemerum nitidum* en *Ephemerum serratum* var. *minutissimum*, en dit alles op een maïsakker met 13 blad- en 5 levermossen.

Het was een schitterende dag waarop iedereen genoot van het afwisselend landschap in de prille lentezon. Een Eiken-hagenbeukenbos bij "Schooringen" was het volgende doel en bleek naast *Herzogiella seligeri* die hier massaal voorkwam, ook veel *Plagiothecium latebricola* te herbergen. De soort kwam overigens ook voor in een begreppeld populierenbos dat door enkele "koplopers" werd bemonsterd. De lemige kantjes hier leverden de gebruikelijke soorten op zoals *Fissidens bryoides*, *Fissidens taxifolius* en *Eurhynchium hians*. Ook hier zorgde het onderscheiden van *Plagiomnium affine* van *Plagiomnium ellipticum* voor de nodige discussie. Het kilometerblok bleek na grondige inventarisatie 63 blad- en 9 levermossen op te leveren, zowaar een hoge score voor het zuidoosten van Brabant.

Slotopmerking

Als we de balans opmaken van de resultaten van dit weekend, dan blijkt dat bij systematisch inventariseren van een km-blok de "score" aanzienlijk hoger ligt dan bij excursies waarbij alleen bryologisch interessante soorten worden genoteerd. Zo bracht km-blok 45.53.44 in totaal 78 soorten op, km-blok 45.53.55 was goed voor 70 soorten en voor 51.23.23 werden 72 soorten genoteerd. Een vergelijking met de excursie naar de Geelders (Groenhuijzen 1948) leert, dat de excursie

toen aanzienlijk minder soorten opleverde dan nu, namelijk 60 tegen ruim 100. Het grote verschil komt vooral doordat vroeger "gewone" soorten niet (altijd) in het verslag werden opgenomen maar ook doordat de werkgroep nu veel meer verschillende biotopen heeft bezocht met veel meer deelnemers dan in 1948. Bovendien zijn er thans meer taxa waar bewust naar gezocht wordt, waaronder *Anisothecium staphylinum*, *Ditrichum cylindricum* en een aantal *Bryum*-soorten. Een vergelijking van de soortenlijsten van 1948 en nu leert echter, dat de relatieve "winst" slecht schijn is. Veel soorten uit de lijst van 1948 zoals *Homalia trichomanoides*, *Fissidens adianthoides*, *Neckera complanata* en *Weissia controversa* zijn nu niet aangetroffen, hoewel de daarvoor geschikte biotopen uitvoerig geïnventariseerd zijn en dat geeft toch te denken! Toch kunnen we terug zien op een geslaagd weekend waarbij tijdens twee dagen inventariseren 97 bladmossen en 22 levermossen werden aangetroffen.

Literatuur

- Denis, C. 1985. Een floristisch-vegetatiekundig onderzoek in het natuurreservaat "De Geelders" - SBB Dienstvak Terreinbeheer rapport nr. 1985-4.
- Dirkse, G.M., H.M.H. van Melick & A. Touw. 1988. Checklist of Dutch bryophytes. *Lindbergia* 14: 167-175.
- Groenhuijzen S. 1948. De voorjaarsexcursie naar de Beerze en enige Brabantse vennen. *Buxbaumia* 2: 25-31.

Deelnemers

André Aptroot, Fred Bos, Rienk-Jan Bijlsma, Pieter Bogaers, Piet Bremer, Gerard Dirkse, Han van Dobben, Heinjo During, Aljos Farjon, Lucie Freese-Woudenberg, Henk Geven, Peter Hovenkamp, Pim van der Knaap, Joop Kortselius, Ben Kruijzen, Jacqueline van Leeuwen, Huub van Melick, Jos Neuteboom, Ineke en Koos Oosterlaan, Harry Raad, Wim Rubers, Hans Rutjes, Henk Siebel, Ellen Smit, Ria Snoek, Leo Spier, Dries Touw en Eddy Weeda.

Legenda bij de soortenlijst

Veldnotities door Rienk-Jan Bijlsma, Ben Kruijzen, Hans Rutjes en Henk Siebel.
Kritische soorten zijn door Huub van Melick gecontroleerd en van een * voorzien.
Planten met kapsels zijn gemarkeerd met een !
De nomenclatuur is volgens Dirkse et al. (1988).

Lijst van bezochte locaties

Natuurreservaat "De Geelders" en aangrenzende gebieden (29-04-1989).

- 1 Steile, vochtige, lemige beekwand in het NW-westelijk deel; km-blok 45.53.44.
- 2 Talud van zandige, lemige greppel a.d. Schijndelse Dijk; km-blok 45.53.44.
- 3 Inrit (straatklinkers) aan de Schijndelse Dijk; km-blok 45.53.44.
- 4 Zandige, lemige persvoerkuil a. d. Geelderse Dijk; km-blok 45.53.44.
- 5 Begreppeld eiken-haagbeukenbos inclus paden en greppels; km-blok 45.53.44.
- 6 Beschaduwd, lemig bospad; km-blok 45.53.55.
- 7 Betonnen paaltje langs weg grenzend aan De Geelders; km-blok 45.53.55.
- 8 Begreppeld eiken-haagbeukenbos inclus paden en greppels; km-blok 45.53.55.
- 9 Verwaarloosd wilgenbroekbosje; km-blok 45.53.55.
- 10 Douglasbos; km-blok 45.53.55.
- 11 Begreppelde heide bij "Het Speet"; km-blok 45.53.55.
- 12 "Sparrenrijk" ten noorden van Boxtel; km-blok 45.52.45. (29-04-1989).
- 13 "Zegenwerp" ten noorden van Boxtel; km-blok 45.53.13. (29-04-1989).

Landschapspark "De Mortelen" ten zuiden van Boxtel (30-04-1989)

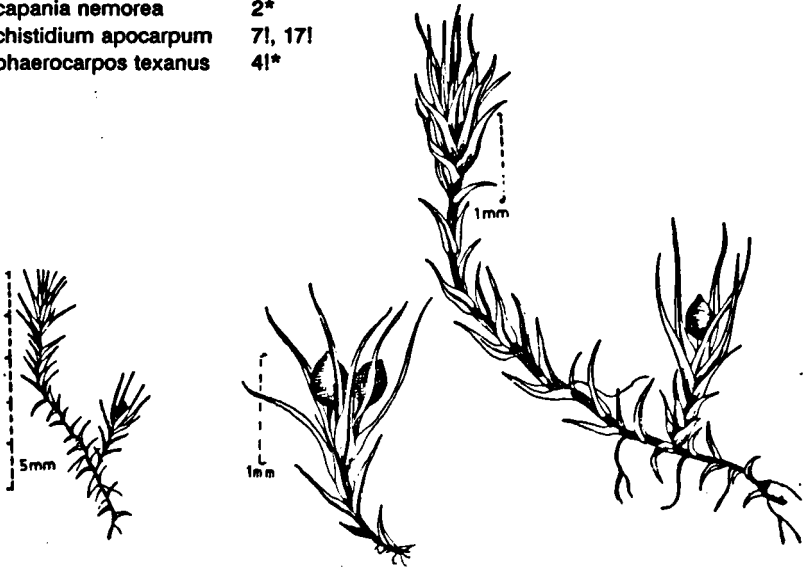
- 14 Vochtige, lemige, braakliggende maisakker; km-blok 51.23.23.
- 15 Begreppeld eiken-haagbeukenbos ten O. van "Schooringen"; km-blok 51.23.23.
- 16 Lemige greppels ten noorden van "De Hut"; km-blok 51.23.23.
- 17 Populierbos incl. greppels en paadjes; km-blok 51.23.23.

Soortenlijst

<i>Amblystegium riparium</i>	5!, 9!, 12!, 13!, 17!	<i>Brachythecium albicans</i>	3
<i>Amblystegium serpens</i>	5!, 9!, 12!, 13!, 17!	<i>Brachythecium rutabulum</i>	2!, 10!, 12, 13, 14
<i>Amblystegium varium</i>	2*	<i>Brachythecium velutinum</i>	9!
<i>Anisothecium schreberianum</i>	2*, 6*	<i>Bryum argenteum</i>	4, 6, 14
<i>Anisothecium staphylinum</i>	2*, 4*, 6, 14*, 17	<i>Bryum barnesii</i>	3*, 4
<i>Anisothecium varium</i>	2*!	<i>Bryum caespiticium</i>	3!*
<i>Anthoceros agrestis</i>	4!*	<i>Bryum capillare</i>	3, 7
<i>Atrichum tenellum</i>	16!*	<i>Bryum bicolor</i>	4, 14*
<i>Atrichum undulatum</i>	2!, 11, 12!, 17!	<i>Bryum rubens</i>	2*, 4*, 14*, 17*
<i>Aulacomnium androgynum</i>	5, 10, 12, 13, 17	<i>Calliergonella cuspidata</i>	2*, 8, 15
<i>Barbula convoluta</i>	2	<i>Calypogeia fissa</i>	5, 12, 15*
<i>Barbula unguiculata</i>	2, 14	<i>Calypogeia muelleriana</i>	5*, 12
		<i>Campylopus flexuosus</i>	12, 13!
		<i>Campylopus introflexus</i>	5, 12, 13, 15

<i>Campylopus pyriformis</i>	5, 6, 10!, 11, 12, 13!, 15	<i>Hypnum cupressiforme</i>	8, 12, 13, 17
<i>Cephalozia bicuspidata</i>	1*, 11	<i>Hypnum jutlandicum</i>	8, 12, 13, 15
<i>Cephalozia connivens</i>	11*	<i>Isopterygium elegans</i>	5, 12, 13, 15
<i>Cephaloziella divaricata</i>	12!	<i>Jungermannia gracillima</i>	2*
<i>Ceratodon purpureus</i>	2!, 9!, 12!, 13!, 14!, 15	<i>Kurzia cf sylvatica</i>	11*
<i>Climacium dendroides</i>	8, 17!	<i>Leptobryum pyriforme</i>	2, 14
<i>Conocephalum conicum</i>	1*	<i>Leucobryum glaucum</i>	5, 11, 12, 13, 15
<i>Cratoneuron filicinum</i>	6*	<i>Lophocolea bidentata</i>	2
<i>Dicranella cerviculata</i>	1*	<i>Lophocolea heterophylla</i>	2, 12, 13
<i>Dicranella heteromalla</i>	5!, 8!, 12!, 13!, 15!	<i>Marchantia polymorpha</i>	2, 4!, 12, 14
<i>Dicranoweisia cirrata</i>	5!, 8!, 13!, 15*	<i>Mnium hornum</i>	1, 5!, 8, 12, 13, 15!, 17
<i>Dicranum bonjeanii</i>	11*	<i>Orthodontium lineare</i>	8!, 12!, 13!, 17!
<i>Dicranum montanum</i>	5, 13, 15	<i>Orthotrichum affine</i>	9!*
<i>Dicranum scoparium s.l.</i>	5, 11, 12, 13	<i>Orthotrichum diaphanum</i>	7!
<i>Dicranum tauricum</i>	8*	<i>Pellia epiphylla</i>	2, 12!, 16
<i>Didymodon fallax</i>	2*	<i>Phaeoceros carolinianus</i>	4!*
<i>Diplophyllum albicans</i>	2*, 12	<i>Philonotis fontana</i>	2*
<i>Ditrichum cylindricum</i>	4*, 6, 14	<i>Physcomitrium pyriforme</i>	2!, 6!, 14!*
<i>Drepanocladus aduncus</i>	2*	<i>Plagiomnium affine</i>	5, 17*
<i>Drepanocladus fluitans</i>	8*, 11*, 13	<i>Plagiomnium ellipticum</i>	17*
<i>Ephemerum serratum</i>		<i>Plagiomnium undulatum</i>	5, 8, 17
<i>var. minutissimum</i>	14!*	<i>Plagiothecium curvifolium</i>	10, 12, 15!
<i>Eurhynchium hians</i>	1, 2*, 17	<i>Plagiothecium denticulatum</i>	
<i>Eurhynchium praelongum</i>	2, 10, 12, 13, 15, 17	<i>var. denticulatum</i>	5!, 10!, 12, 15!
<i>Eurhynchium speciosum</i>	17*	<i>var. undulatum</i>	2, 15
<i>Eurhynchium striatum</i>	10	<i>Plagiothecium laetum</i>	5!
<i>Fissidens bryoides</i>	11*, 16!*	<i>Plagiothecium latebricola</i>	6*, 13, 15*
<i>Fissidens taxifolius</i>	1!, 16*	<i>Plagiothecium nemorale</i>	5, 8, 16*
<i>Fossombronina foveolata</i>	17!*	<i>Plagiothecium undulatum</i>	12
<i>Funaria hygrometrica</i>	2!, 4!, 6!, 12!, 14!	<i>Pleurozium schreberi</i>	5, 12, 13
<i>Grimmia pulvinata</i>	7!	<i>Pohlia campotrachela</i>	17*
<i>Gymnocolea inflata</i>	11*	<i>Pohlia lescuriana</i>	17* det. B. Kruijsen
<i>Herzogiella seligeri</i>	5!, 8!*, 13!, 15!*	<i>Pohlia melanodon</i>	2!*, 6*, 14*, 17*
		<i>Pohlia muyldermansii</i>	16*
		<i>Pohlia nutans</i>	5!, 11!, 12!, 13

<i>Pohlia wahlenbergii</i>	14* det. B. Kruijsen	<i>Sphagnum capillifolium</i>	11*
<i>Polytrichum commune</i>	8*, 13	<i>Sphagnum compactum</i>	11*
<i>Polytrichum formosum</i>	5!*, 8*, 12!, 15!, 13	<i>Sphagnum denticulatum</i>	11*
<i>Polytrichum longisetum</i>	5, 16	<i>Sphagnum fimbriatum</i>	5, 11, 12, 13
<i>Pseudephemerum nitidum</i>	14!*	<i>Sphagnum molle</i>	11*
<i>Pseudoscleropodium purum</i>	5, 8, 12	<i>Sphagnum palustre</i>	11*
<i>Rhizomnium punctatum</i>	1, 2*, 17	<i>Sphagnum papillosum</i>	11*
<i>Rhynchostegium confertum</i>	12!, 9!, 13	<i>Sphagnum recurvum</i>	11*
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i>	6, 13, 17	var. <i>recurvum</i>	11*
<i>Riccardia chamedryfolia</i>	2*	<i>Tetraphis pellucida</i>	6*, 10, 13!, 15
<i>Riccia beyrichiana</i>	4!*, 14!*	<i>Thuidium tamariscinum</i>	15*
<i>Riccia bifurca</i>	4!*, 14!*, 17!*	<i>Tortula muralis</i>	3!, 7!, 13
<i>Riccia glauca</i>	4!*, 14!*	<i>Ulota bruchii</i>	9!*
<i>Riccia sorocarpa</i>	4!*, 14!*		
<i>Scapania nemorea</i>	2*		
<i>Schistidium apocarpum</i>	7!, 17!		
<i>Sphaerocarpos texanus</i>	4!*		

Pseudephemerum nitidum. Tekening J.Landwehr.